

EL GRUP LAIS, 1949-1952. La segona avantguarda artística de Catalunya

Aitor Quiney Urbieta

Biblioteca Nacional de Catalunya

aquiney@bnc.cat

Recepció: 12/11/2020; Acceptació: 10/1/2021; Publicació: 17/7/2021

Resum:

El panorama artístic català de postguerra a partir de l'any 1948 començà a canviar i aparegueren nous artistes amb ganes de crear una obra sincera d'acord amb els signes marcats per l'art contemporani. Molts d'aquests artistes per combatre l'art oficial franquista i tenir-ne més força s'uniren en grups. Un dels quals fou el grup Lais que el 1949 publicà un *Manifest Negre*, on resumien els seus criteris artístics.

Paraules clau: Grup Lais, *Manifest Negre*, Cercle Artístic de Barcelona, Art català segle XX.

Resumen: El GRUPLAIS, 1949-1952. La segunda vanguardia artística en Catalunya

El panorama artístico catalán de posguerra a partir del año 1948 empieza a cambiar y aparecen nuevos artistas con ganas de crear una obra sincera de acuerdo con los signos marcados por el arte contemporáneo. Muchos de estos artistas para combatir el arte oficial franquista y tener más fuerza se unieron en grupos. Uno de estos grupos fue Lais que en 1949 publicaba un *Manifest Negre* en donde resumían sus criterios artísticos.

Palabras clave: Grup Lais, *Manifest Negre*, Cercle Artístic de Barcelona, Art català segle XX.

Abstract: GRUPLAIS, 1949-1952. The second artistic avant-garde in Catalonia

The post-war Catalan art scene began to change in 1948, with the appearance of new artists who wanted to create sincere work in accordance with the signs marked out by contemporary art. Many of these artists formed groups in order to combat the official Francoist art and to have more strength. One of these groups was Lais, which in 1949 published a *Manifest Negre* (Black Manifest) in which they summarized the Group's artistic criteria.

Keywords: Grup Lais, *Manifest Negre*, Cercle Artístic de Barcelona, Catalan art of the 20th century.

Un grup d'artistes del Cercle Artístic de Barcelona decidiren el maig de 1949 organitzar-se de manera comuna per a “combatre l'academicisme ambient” que proliferava a les galeries d'art i al mateix Cercle Artístic. Aquest grup anomenat Lais estava format inicialment pels pintors Santí Surós, Antoni Estradera, Enric Planasdurà, la pintora Maria Jesús de Sola i l'escultor Francesc Xavier Modolell.

Un any abans havia sorgit la revista *Dau al Set* i els seus components inicials, Joan Ponç, Joan Brossa, Antoni Tàpies, Modest Cuixart i Joan Josep Tharrats, s'havien deslligat igualment de l'art oficial imperant. Poc després, s'afegiren al Dau els noms de Juan Eduardo Cirlot, Enric Tormo, René Metras i Santí Surós del grup Lais. L'any 1948 se celebrà el *I Salón de Octubre* organitzat pels artistes Josep M. de Sucre, Francesc Boadella, Francesc Fornells Pla, Jordi Mercadé i Àngels López Obrero amb el suport de Víctor M. de Imbert. Aquests artistes volien promoure l'art català per trobar el camí d'una nova expressivitat. Cal sumar, però, i per completar una minsa contextualització del grup Lais, la creació per part d'Àngel Marsà, propietari de la Galeria El Jardín, dels *Ciclos Experimentales de Arte Nuevo* i l'existència del Cercle Maillol. Aquest Cercle forma una agrupació d'artistes que integrats dins de l'Institut Francès de Barcelona sota la direcció de Pierre Deffontaines organitzaven conferències, exposicions i lectures. Deffontaines aprofità la creació del Cercle Maillol –amb l'ajuda del seu primer president que fou Josep M. de Sucre–, per crear unes beques d'estudis. Això permeté a molts artistes l'obtenció d'un visat per creuar la frontera, ja fos amb destinació París o altres capitals europees. Tots els artistes de Lais pertanyien alhora al Cercle Maillol i alguns com Santí Surós, Ramon Rogent i Josep Hurtuna, els quals s'integraran aviat dins del grup Lais, obtingueren aquestes beques.

En aquests primers anys, a partir de 1948, pràcticament tots els artistes cercaven el mateix i, per tant, les individualitats restaven isolades pel pes que tenia la col·lectivitat. És per aquest motiu que proliferaren els grups i els salons d'art.

La idea de formar grup va venir quan Surós, Planasdurà i Modolell exposaren junts en l'*Exposición Pro Hospitales* organitzada pel Cercle Artístic. Segons el crític Rafael Manzano que fou el primer valedor del grup, en aquesta exposició es trobaven alguns «flecós de aquell mantón multicolor que fueron el Salón de Octubre, la Exposición de “Los últimos” y los jóvenes del “Arte Nuevo”». ¹ Aquests serrells, segons Manzano, eren, entre altres, Modolell –amb un gran domini de formes, solidesa de línies i enèrgica concepció escultòrica amb el seu bust de bronze– Planasdurà –pintor de sentit abstracte, rigorosament intel·lectual, equilibrat, expressiu i poètic– i Santí Surós –amb la seva obra

1. Rafael Manzano, «La Exposición Pro Hospitales en el Círculo Artístico», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 23 de mayo de 1949.

Suburbi de paleta ígnia en èxtasi d'autocombustió policroma—. Aquests tres artistes de seguida contactaren amb Estradera i de Sola i en un sopar a casa de Surós formalitzaren la idea de grup i decidiren denominar-se *Grup Lais* en honor al retrat de la jove Lais que pintà el “diví” Apel·les, l’obra considerada històricament com la primera que un artista va fer per pur plaer estètic, lliure de normes i que no es devia a cap encàrrec realitzat.² Immediatament el grup es va constituir oficialment dins del Reial Cercle Artístic de Barcelona on tindrien la seu (fig.1).

Fig. 1. Modolell, Hurtuna, Maria Jesús de Sola, Planasdurà, el crític Rafael Manzano i Surós al Reial Cercle Artístic, 1949. Fotografia arxiu particular.

L’estil de tots cinc era absolutament diferent i llurs obres no s’assemblaven en res i, per tant, la seva decisió d’unir-se com a grup no venia derivada de cap compromís estètic ni de cap *isme*, sinó de la necessitat de la lluita comuna per la llibertat total de l’artista a tenir un llenguatge propi. Aquest ideari de grup el van plasmar posteriorment en un manifest, però aquesta disparitat d’estils i llenguatges serà la que acabarà dissolent el grup amb el pas del temps. Surós es movia dins d’un fauvisme molt violent de colors i gens amable: fàbriques, obrers, prostitutes; Modolell era el més clàssic amb unes escultures d’estil noucentista; Estradera combinava el fauvisme lànguid amb trets de Matisse; Maria Jesús de Solà estava dins d’una estilització realista; i Planasdurà passava a ser el primer pintor abstracte després de venir d’un realisme de poca qualitat pictòrica.

2. José Del Castillo, «El Grupo ‘Lais’, visto por sí mismo», *Solidaridad Nacional*, 10 de julio de 1949.

Excepte Modolell, els quatre Lais restants formaren part com a grup a l'exposició col·lectiva *Diez Pintores*, organitzada per la Sala Busquets entre l'11 i el 23 de juny de 1949. El crític Yagocésar dividia als deu pintors en cinc d'avançada i cinc de tradicionals. A banda de situar Guillem Villà dins del grup d'avançada, va escriure:

«Estradera, una cabeza retrato que está hablando de su brillante porvenir, si no pierde el tiempo y la serenidad. Planas Durá, unas litografías que aunque fuera del ámbito pictural lógico, llevan una rica inquietud juvenil y unas excelencias de colorido. María Jesús de Solá, unas bellísimas flores y una figura finísima llena de envidiables dotes. Surós, con sus cosas... “que farán hablar las piedras”, que se elevan por su propia fuerza y por su estupefactivo color.»³

De tots quatre, el públic i la crítica feien memòria de la primera exposició individual de Santí Surós a la Sala Busquets, dos mesos abans. Sebastià Gasch realitzà la presentació que fou publicada al catàleg, el qual destacava la molt bona premsa i acollida que l'exposició havia tingut.⁴ Josep M. Junoy, un crític ja bregat que venia d'abans de la guerra i que s'havia tornat més aviat conservador escrigué:

«En las pinturas abstractas y decorativas de Planasdurá hallé yo una limpidez y espontaneidad de carácter y pincelada que no pueden perderse así como así y que, estoy seguro, alcanzarán en un momento dado, altos vuelos humanos y pictóricos. En un paisaje de arcillas ardientes, de verdes incandescentes de Estradera, vislumbré una suerte de lirismo y de dramatismo que pueden, algún día, poner al artista en la trayectoria de los grandes maestros del paisaje. Surós, otro de los componentes del grupo, es de los pocos que siente –en su retina, en su corazón– como me dijo un día su huésped Raoul Dufy, los amarillos de cadmio de los trigales y girasoles de Van Gogh. En una figura pintada, musicalizada podría decirse mejor –por María Jesús de Solá, presenté la más pura y cadenciosa armonía plástica, precursora de purezas y cadencias lineales y coloristas superiores.»⁵

En el mes de juliol de 1949, els membres del grup convidaren alguns crítics a sopar a casa de l'escultor Modolell de Sant Just Desvern per tal d'informar-los de les activitats realitzades i de les programades. Cal destacar a Sebastià Gasch, Joan Cortés, Joan Trias

3. Yagocésar, «[Exposición]», *El Noticiero Universal*, Barcelona, 18 de junio de 1949.

4. Sebastián Gasch, *La joven Pintura Actual*, Círculo de Bellas Artes de Gerona, Sala Municipal de Exposiciones, del 1 al 14 de abril de 1950 [Díptic d'exposició].

5. J.M. Junoy, «Atención a un joven grupo de artistas», *El Correo catalán*, Barcelona, julio 1949.

i J.R. Masoliver entre els assistents. D'aquest sopar es conserven alguns recordatoris i dibuixos humorístics, sobretot de Pedro Ciruelo, pseudònim de Joan Cortés (fig.2).

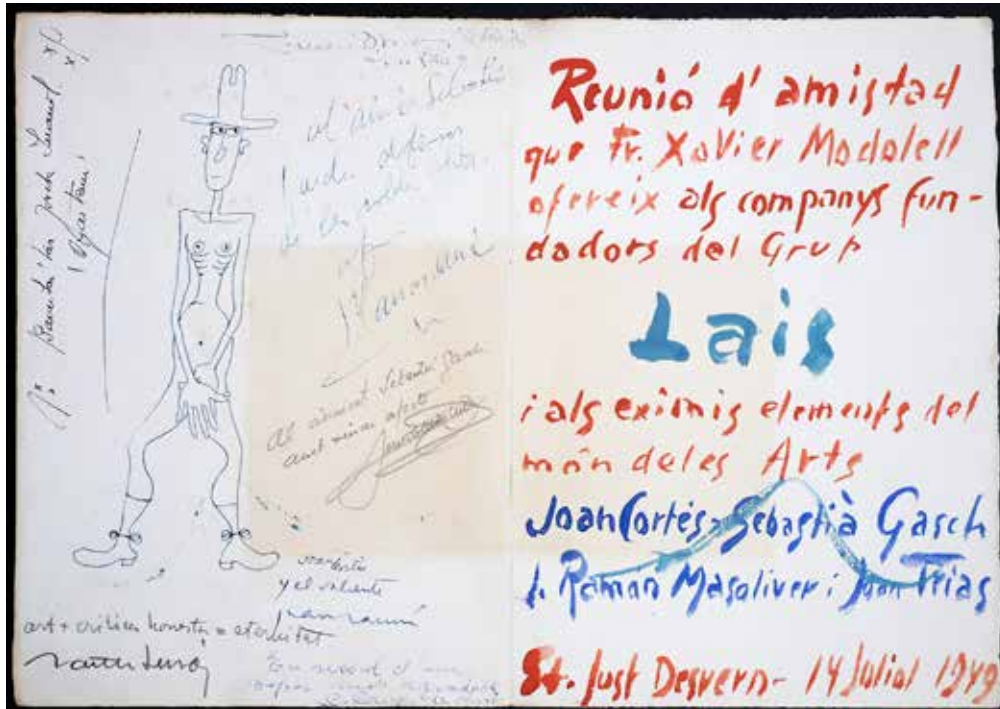

Fig. 2. Recordatori dedicat a Sebastià Gasch per part del Grup Lais en el sopar d'amistat amb F.X. Modolell en Sant Just Desvern, 14 juliol 1949. BNC. Fons Sebastià Gasch.

Dos mesos més tard s'incorporaven al grup els pintors Ramon Rogent, Bernat Sanjuan i a l'octubre ingressaven Manuel Capdevila i Josep Hurtuna, els quals tant a la galeria El Jardín com a la Sala Syra i al *I Salón de Octubre* havien donat mostres d'una forma diferent d'expressar-se. Ramon Rogent estava considerat aleshores entre la nova generació d'artistes com un dels més avançats degut al seu llenguatge fauvista. Sanjuan, per la seva part, però, decidí poc temps després –cap al novembre– sortir del grup i anar-hi en solitari.

Tots plegats, inclòs Sanjuan, participaren en un seguit d'exposicions arreu de Catalunya: *La Joven Pintura* a Puigcerdà (agost) i Sitges (setembre) o l'organitzada per Modolell a l'Ateneu de Sant Just Desvern són alguns exemples. El díptic de l' *Exposició de Pintura, del 24 al 28 de Septiembre* fou en castellà perquè passés desapercebut el text de presentació de Josep M. de Sucre, el qual fou publicat en català igual que els títols de les obres de tots els pintors que varen acudir. El mestratge de Josep M. de Sucre en el sí del grup i en el futur *Manifest Negre* es fa palès en el text de caire filosòfic-artístic, el qual defensava l'art jove que batejava a l'època, l'art universal i el de la cultura mediterrània. Sucre afirmava que: «L'art és un mitjà de fer compartir la nostra vida interna, essent indubtable que segons sigui aquesta d'esponerosa i madura, es farà

tant més palès l'autèntic caràcter de la creació artística.»⁶ També, aquest mateix mes de setembre i els mesos següents l'activitat del grup anà capitanejada per l'hiperactiu Santí Surós. Sense defallir, visità diverses vegades al pintor Raoul Dufy, establert a Caldes de Montbui, juntament amb la vídua de Manolo Hugué, Tottote que tenia molta amistat amb Surós. Planasdurà començà les negociacions amb la Sala Studio de Bilbao per tal d'organitzar una mostra pel grup, sala on també exposà Planasdurà de manera individual. Participaren en el *II Salón de Octubre* i en el *XXIII Salón de Otoño*, a Madrid, dirigit per Eugeni d'Ors, del qual obtingueren unes crítiques molt positives per a tots els membres del grup. A l'octubre es reunien amb el filòsof Francesc Pujols a la Torre de les Hores de Martorell per tal de posar en ordre algunes idees en la redacció del manifest que anaven a publicar. Pujols s'adherí al grup i els donà una conferència al Círcol Artístic intitulada «Los problemas del arte moderno», amb intenció de publicar-la pel grup. Surós redactà el text del manifest demanant el parer a Pujols, a Masoliver i a Sebastià Gasch, els quals modificaren algunes idees prèvies i ampliaren el principi i el final. Tot i així, deixaren intactes els principis ideològics i les condemnes del manifest que es denominà *Manifest Negre* i s'edità en forma de full volander a finals de novembre (fig.3).

Fig. 3. Maria Jesús de Sola, *Figura*, c.1948. Exposada al XXIII Salón de Otoño, Madrid 1949. Col·lecció particular. (Reprod. Marín 2010, cat.exp.)

6. Josep M. de Sucre, *Exposición de pintura, del 24 al 28 de Septiembre de 1949. Organizada por la Comisión de Cultura del Ateneo de Sant Just Desvern* [Díptic d'exposició].

Del 12 al 25 de novembre Enric Planasdurà exposava de manera individual a les Galeries Layetanas, dirigides per Juan Antonio Gaya Nuño, amb un total de quaranta-dues obres entre olis, litografies i ceràmiques. Sebastià Gasch escriví la presentació de l'artista al díptic de propaganda (fig.4).

Fig. 4. Planasdurà, *Figures a ple sol*, oli sobre tela, 85 x 61 cm.
Llegat Gaya Nuño, Caja Duero.

L'exposició fou molt visitada en gran part degut a la innovació que suposaven les seves obres abstractes, però justament aquesta innovació, aquest *abstractisme*, aquest toc d'alerta d'un nou llenguatge, no fou entès i es va fer un silenci al voltant de la seva mostra essent trencat únicament per Alberto del Castillo i Joan Ramon Masoliver. La manera recurrent al romànic català i l'arquitectura en la pintura de Planasdurà fou defensada per Masoliver, qui ressaltà el solc tancat i com modulava la llum per damunt de la matèria. Per a Masoliver, Planasdurà era un dels pintors més originals i autèntics del moment (Masoliver 1949:8). Hom ha de tenir en compte així mateix, que la pintura de Joan Miró planava en el ambient amb les dues monografies que aquest any li havien dedicat Alexandre Cirici Pellicer i Juan Eduardo Cirlot, així com l'exposició que Cobalto 49 li dedicà a les Galeries Layetanas.

Santí Surós i Francesc Modolell viatjaren a Madrid en el mes de novembre. Representaven el grup Lais per tal d'establir relacions amb diferents agents culturals com Eduardo Llorent, aleshores director del Museo Nacional de Arte Moderno de Madrid, Enrique Azcoaga, César González Ruano, el crític del diari *Ya*, D.L. Faraldo, entre altres. Llorent pactà una exposició per al grup en el museu, programada per al mes de juny de 1950 i que finalment no es va arribar a fer.

Els membres del grup decidiren atorgar la categoria de membre d'honor a alguns artistes, crítics i personatges destacats vinculats a la cultura com ara Raoul Dufy, Josep Clarà, Ricard Permanyer, Isern Dalmau, Víctor M. de Imbert, Roman la Rosa, Yagocésar, Sebastià Gasch, Josep M. de Sucre, Plácido Fleitas, Juan Antonio Gaya Nuño, Benjamín Palencia i Vidal-Quadras.

El Manifest Negre, 1949

Poc després de constituir-se el grup i per donar visibilitat a les seves idees, van signar, el novembre de 1949 i a Barcelona, el *Primer Manifiesto Negro*, en castellà. Tot i així, s'ha de dir que els mil exemplars en un sol full de color verdós impresos per la Imprenta Vélez del carrer Gran de Gràcia sortiren el 4 de desembre. L'antecedent, però, d'aquest *Primer Manifiesto* va ser el *Manifest Negre* que Surós havia redactat en català i imprès, el qual va ser sotmès a la consideració de Francesc Pujols i Joan Ramon Masoliver. El *Manifest Negre* anava signat per Rogent, Surós, Planasdurà, Modolell, Estradera i M. Jesús de Sola, i era força més reduït que el definitiu tot i que les "CONDEMNES" varen augmentar. El text diu així:

«Artistes que teniu afany de superació, que us sentiu Europeus, que percebeu la gràcia de l'ART en ço que té de constant suprahumana a través dels temps, a vosaltres dirigim, aquest manifest en professió de fè.

Si en el vostre cor hi trobeu una coincidència d'actitut, sou dels nostres. Veniu que volem ajut i escalf, per a perfeccionar-nos, cadascú per a ell mateix, però amb l'estímul de la companya i de la convivència tolerant.

Els nostres principis són els següents. Molts d'ells grans mestres els feren eternament vàlids, i professant-los ens sentim incursos dins una milenaria correntia de la VERITAT.

- a) La pintura és cosa mental. *Leonardo da Vinci*.
- b) El dibuix no és la forma; és la manera de veure-la. *Degas*.
- c) La pintura ha de contenir misteri, sinó no és. *Bracque*.

- d) Un quadre és una superfície plana recoberta de colors en un cert ordre disposats. *Maurice Denis*.

BASE

La llum és negra. Quan hom introdueix en un quadro el color negre, tots els altres s'exalten per contrast. Aleshores, en pintura, el negre significa la llum. *Raoul Dufy*.

- e) Sigueu verídics, que no és ésser vulgarment exactes. L'ART sols comença amb la veritat interior. *Auguste Renoir*.
- f) Un color pot ésser impossible o contrari a la realitat, però sempre estarà justificat si és suggestiu i expressa un ardent sentiment. *Van Gogh*.
- g) La realitat imitada exactament mai serà ART. L'ART és creació, no imitació. Per tant, la deformació és lícita quan l'artista cerca d'expressar no solament la apariència de les coses, sinó el misteri que les envolta. *Sebastià Gasch*.
- h) L'obra d'ART per a ésser complerta ha de contenir valors plàstics i anímics justament equilibrats. *André Lothe*.
- i) L'Art és un mitjà de fer compartir la nostra vida interna, i per tant no és una pensada ni menys una facècia. *Josep M.ª de Sucre*.

CONDEMNEM

- a) L'actitut mansa i vençuda davant el món vulgar dels sentits.
- b) La extravagància per sistema.
- c) La insinceritat de l'ànima.
- d) La supeditació a marxants i compradors.
- e) El paisatge fotogràfic falsament copiat.
- f) L'amanerament i les "escoles" d'habilitat.

Artista que has llegit. Medita. Tot el que diem és de sentit comú.

Si creus en l'ART com a força sublim de persistència còsmica estàs al nostre costat.

Barcelona, Novembre 1949

ROGENT, SURÓS, PLANASDURÀ, MODOLELL, ESTRADERA, M.^a
JESÚS DE SOLA.

Sotmès a llur consideració. L'han trobat encertat i exacte en tots els seus punts.»⁷ (fig.5).

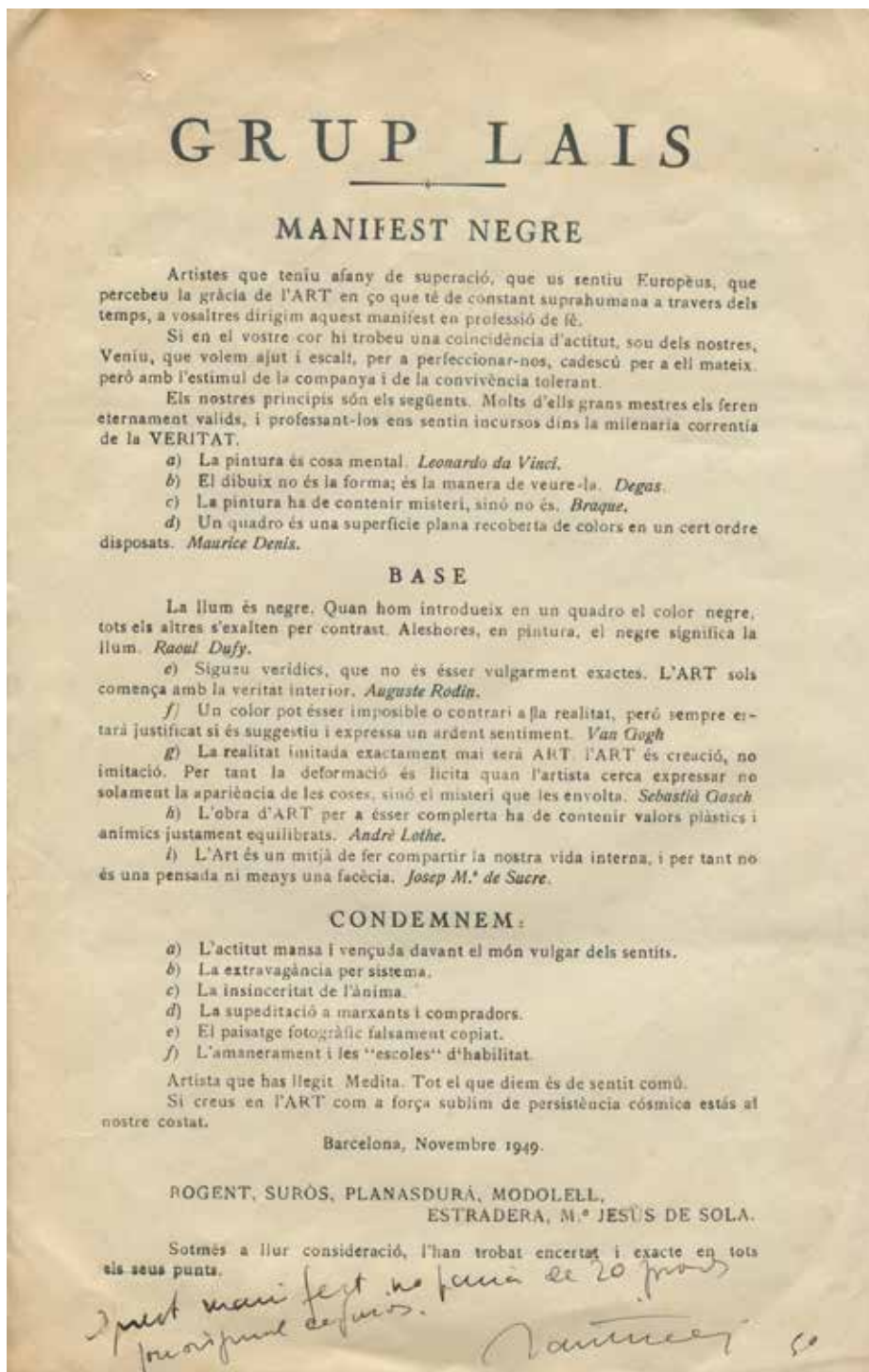

Fig. 5. Grup Lais, Manifest negre, Imprès, Barcelona novembre 1949. Arxiu particular.

7. Respectem la grafia original

Els postulats de Sebastià Gasch adquiriren més importància en la versió castellana que en la catalana, els quals es dividien en dos: «La realidad imitada exactamente jamás será arte. El arte es creación, no imitación» i «La deformación es lícita cuando se busca expresar en ella, no solamente la apariencia de las cosas sino el misterio que las envuelve». Abans de les “Condemnes”, els membres del grup van creure necessari explicar els postulats d’aquesta manera:

«Estas afirmaciones que a muchos sonaran a herejía, ni son nuevas y subversivas, ni inventadas arbitrariamente por nosotros. Las hemos recogido en las obras de grandes tratadistas y creadores, desde Leonardo a Maurice Denis y los contemporáneos. Responden, en suma, a una constante en la historia de las artes plásticas y su veracidad queda corroborada en las obras de los grandes artistas de todos los tiempos; porque los imperativos del arte son hoy los mismos que ayer, y siempre del mismo signo las leyes de la plástica. Firmes en esa convicción

CONDENAMOS:

- a) El amaneramiento y las escuelas de habilidad.
- b) El paisaje falsamente copiado y las escenas de género.
- c) La actitud mansa y vencida ante el mundo de los sentidos.
- d) La inspiración en reproducciones fotográficas.
- e) La apelación a motivos extra-artísticos.
- f) La falta de mensaje o sea el decorativismo y la ausencia de valores plásticos.
- g) La extravagancia por sistema.
- h) La sumisión a marchantes y compradores.
- i) La perniciosa influencia de cierta crítica desorientada.»

El grup, comandat en part per Sebastià Gasch, s’acomodà en una taberna del carrer Riereta per a fer llurs reunions o celebrar quelcom, com per exemple l’exposició de Planasdura a les Galerias Layetanas. A la revista *Destino* hi sortí una descripció prou interessant com per transcriure-la atès que dona informació de l’ambient que es respirava en aquells moments dins del grup:

«Fué Sebastián Gasch el descubridor. Una taberna para señores-que-se-llevan-el-pan y donde se puede comer: sopa, verdura y un plato a elegir, por la respetable cantidad de seis pesetas. [...] Los pintores del flamante grupo Lais, que allá se asentaron siguiendo los pasos Gasch y de Hurtuna, necesitando

dar un nombre al lugar de sus citas y habida cuenta de los efectos jubilosos conseguidos por obra y gracias de los tres duritos, lo han bautizado “la Bomba”, con gran desasosiego de los dueños y el personal. Y amenazan con decorar de pintura abstracta el ala que, ante la afluencia de nueva clientela, “la Bomba” está añadiendo a la pintoresca taberna de antaño. Pero hasta ahora las batallas son solo verbales. Como la del pasado viernes, que con los del Lais (los “laisistas”): Surós, Rogent, Hurtuna, Estradera, María Jesús de Sola y el escultor Modolell, reunió alrededor de su cofrade Planasdurá a un plantel de bellas damas, pintores, críticos y poetas, [...] amén de la estupenda serie de folías canarias cantadas por el escultor Plácido Fleitas, que se acompañaba con el característico timple. Algún “abstracto” mal intencionado que pasaba por allá cerca de caza de inspiraciones oníricas, se permitió tal cual pulla contra el “abstractismo” de Planasdurá y amigos. Los de “La Bomba” han recogido el guante y se disponen al contraataque; sin ceder en el terreno gastronómico, claro está. Tienen ya preparado un Manifiesto Negro –donde según malas lenguas andan también las manos de Gasch y Masoliver– y amenazan con dar pública y ruidosa lectura del mismo, cualquier día de estos, en su improvisado local social. No se invita particularmente»⁸ (fig.6).

El *Manifest Negre* es donà a conèixer públicament el mes de desembre en l'acte d'homenatge a Juan Antonio Gaya Nuño, director aleshores de les Galeries Layetanas, i al crític d'art Joan Ramon Masoliver en el restaurant La Bomba. Assistiren Sebastià Gasch, Rafael Manzano, Yagocésar, Ángel Zúñiga, Carlos Santías, Camilo Bas, el poeta Goicoechea, el pintor Pallarés i l'escultor canari Plácido Fleitas que tot just havia clausurat una exposició individual d'escultures a les Galeries Layetanas, entre molts altres.⁹ Gasch encara recordava l'efecte de rebuig que havia tingut el *Manifest Groc* que ell, Salvador Dalí i Lluís Montanyà havien llançat el 1928 des de la revista *L'Amic de les Arts*. Si bé el *Manifesto Negro* va tenir un cert ressò entre els artistes, no va ser així a la premsa.

Cal destacar un fet rellevant que va tenir lloc durant la presentació del *Primer Manifesto Negro*, la instauració del *Premio Condado de San Jorge*, sota el mecenatge de l'empresari de la Costa Brava, Francesc Pujol Mas. El premi estava destinat en els anys pars a la plàstica –escultura i pintura– i els imparells a la poesia.

8. «La Bomba», *Destino*, Barcelona, 3 de diciembre de 1949, p.8.

9. Yagocésar (1949-b), «Un manifiesto negro, La bomba, un moro y otras cosas», *El Noticiero Universal*, Barcelona, 23 de diciembre de 1949.

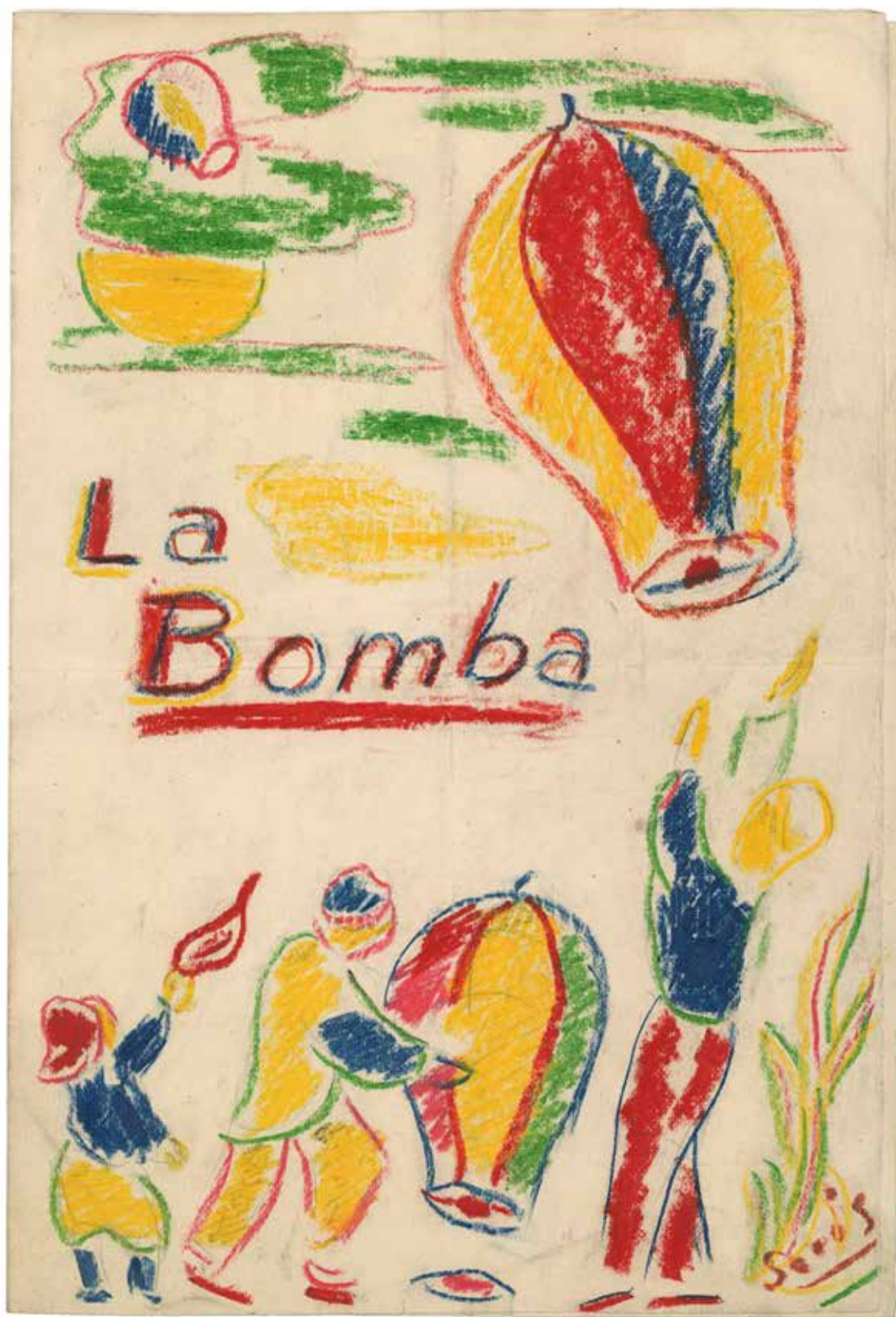

Fig. 6. Santí Surós, La Bomba, 1949. Llapis i cera sobre paper, 33 x 22,5 cm.
Col·lecció particular

1950. La deformació en l'art

Manuel Surroca, Tina Nin i Antoni Picas eren convidats a participar en algunes activitats del grup, tot i que no hi consta que ingressessin oficialment. Aquest any coincideix amb la sortida del primer fulletó imprès amb les activitats que el grup havia organitzat fins aleshores. Destacà la publicació per la imatge del rostre del rei “Melhor” de l'àbsida de Santa Maria de Taüll. Al fulletó desplegable s'inclouïa el *Primer Manifiesto Negro* i un resum de les activitats. També es va transcriure la conferència que Francesc Pujols donà al Cercle Artístic, que ja hem vist més amunt, en la qual es feia referència a la divisió hegeliana de l'art en simbòlic, clàssic i romàntic (fig.7).

Dins del fulletó es va transcriure el text que Sebastià Gasch va publicar en el catàleg de l'*Exposición Antológica de Arte Contemporáneo*, presentada per Cobalto a Terrassa entre el 3 i el 6 de juliol de 1949, titulada *La deformación en el arte*. D'aquesta presentació el grup assenyala: «que su esencia y resumen figuran precisamente en nuestro manifiesto». El text feia evident que Gasch defensava des de feia temps la deformació per establir els precedents artístics de l'art actual. Així, en la revista *Dau al Set* de juliol de 1949 publicà l'article «Elogi de la Deformació». Dins d'aquests precedents de deformacions inclouïa l'art egipci, japonès, xinès, persa, negre, bizantí, gòtic i el romàntic. Tot i que Gasch no al·ludia de manera explícita el romàntic català, fou aquest art el que més influencià entre els joves artistes del moment –recordem l'efímer grup Taüll, per exemple– i especialment als consagrats internacionalment com Joan Miró.

Al fulletó s'anunciava la creació del *Premio Condado de San Jorge*, dotat amb 25.000 pessetes per a distingir la millor obra de creació sobre la Costa Brava i el Baix Empordà. Sense descobrir el nom del benefactor, Francesc Pujol i Mas, es donaven les bases, entre les quals es determinava que el Grup Lais seria l'encarregat de formar jurat i de convidar els artistes més adients que podrien concórrer segons els seus postulats.

La institució del *Premio Condado de San Jorge*

Francesc Pujol i Mas des de Barcelona estant escriví a Santí Surós, en qualitat de president del Grup Lais, una carta amb les bases del concurs que ell creia havien de tenir. Els primers paràgrafs deien així:

«Por la presente me es grato confirmar los extremos de la iniciativa que tomé en ocasión de la lectura pública del Manifiesto Negro del Grup Lais. Conforme con las ansias de renovación de las Artes Plásticas que en aquél se expresan, y queriendo aportar mi contribución a esa saludable corriente –sin que ello deba presuponer mi plena adhesión

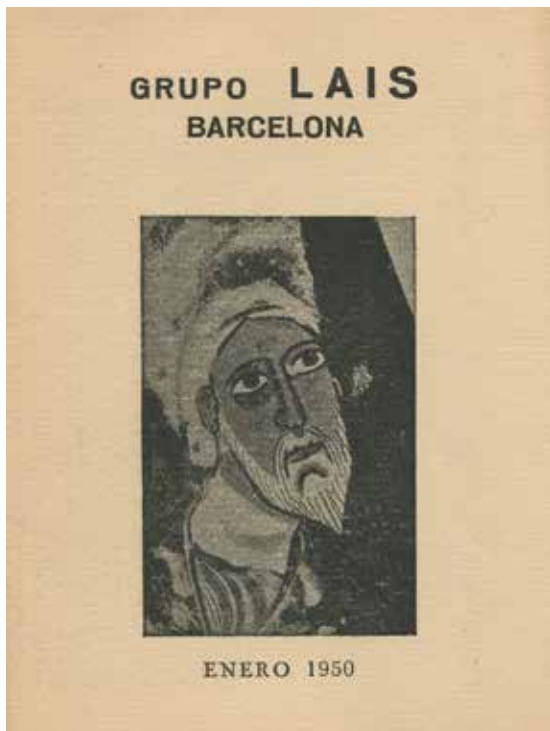

Fig. 7. Fulletó de les activitats del Grup Lais.
Imprès, gener de 1950.
Arxiu particular.

Fig. 8. Josep Hurtuna, *Composició amb ampolles*,
1950. Oli sobre paper, 20 x 16 cm.
Col·lecció particular..

al arte que practica cada uno de los actuales componentes de ese grupo—, me honro en reiterar el propósito de dotar un premio que en los años pares se adjudicará a pinturas o esculturas bajo las condiciones que a continuación me permito detallar».¹⁰

Segons les bases, el premi no es podia declarar desert i seria atorgat el 24 d'abril a *Condado de San Jorge* en el terme municipal de Calonge, Girona. El màxim d'obres inèdites per artista convidat havia de ser de tres en qualsevol dels procediments d'escultura i pintura. Quan a la pintura mural s'havia de presentar un projecte mínim de dos metres quadrats, l'esbós, el pressupost i especificar el termini màxim d'execució de l'obra. Les obres premiades havien de quedar en mans del benefactor del premi i s'exposarien a les Galeries Layetanas. S'imprimiren les bases i una carta d'invitació per a concórrer al *Premio Condado de San Jorge 1950* encapçalada pel Grup Lais. A l'abril s'havien seleccionat cent quaranta-sis artistes, entre pintors i escultors.

El mes de gener, Josep Hurtuna inaugurava una exposició individual a la Sala Syra de Barcelona i Joan Ramon Masoliver descrivia l'obra del pintor com una de les més valuoses del moment amb un llenguatge sintètic (fig.8).

10. Carta de Francesc Pujol Mas a Santí Surós, Barcelona 15-1-1950. Col·lecció particular.

L'Exposició del Grup Lais a la galeria *Studio* de Bilbao, febrer 1950

La galeria *Studio* de Bilbao, inaugurada el 1948 per Willi Wakonigg Poirier i activa fins al 1952, venia a ser com la galeria *El Jardín* d'Àngel Marsà de Barcelona, un lloc on exposar el més avançat del moment. De fet, el mateix Wakonigg ho expressava així en una carta a Marsà: «Nosotros en Studio pretendemos ser un ojo abierto a las nuevas inquietudes plásticas, pretensión peregrina desde este agujero, si no tenemos ojos amigos e inquietos asomados a otras ventanas.»¹¹ Wakonigg va tenir present els dos primers salons d'octubre a Barcelona, i per tant, mantenia relació epistolar amb Víctor M. de Imbert. La mirada d'aquest galerista cap a Catalunya fou una constant i ho certifica el fet que molts artistes catalans van exposar a la seva galeria; així com Martí Llauredó i Emili Bosch Roger (1948), la pintora Anita Solà d'Imbert (1949) i com hem vist, Enric Planasdurà (1949). Wakonigg entrà en contacte amb el Grup Lais mitjançant Planasdurà i particularment es dirigí a Santí Surós amb el qual també volia fer una exposició individual.

De la correspondència es desprèn que arribaren a l'acord de fer una exposició al Grup Lais per les dues primeres setmanes de febrer de 1950. Representava un total de vint-i-dues obres corresponents als onze artistes que en aquell moment formaven part del grup, a més dels convidats Tina Nin, Antoni Picas i Josep Surroca. Alguns diaris de Barcelona i de Bilbao feren ressò de l'exposició a més de la revista *Destino*. El crític que respon a les inicials J. de B. escriví a la *Gaceta del Norte* de Bilbao:

«Es buena la pintura de María Jesús de Solá, que en su “Paisaje”, de finura y temblor japoneses, brillante de color, nos brinda la caricia de la emoción lírica, y que en su “Composición”, más netamente pictórica plantea un problema en claros que ha sabido resolver sencillamente, con sobriedad, usando una pintura plana a la que ha dotado de las mejores añadiduras de la pintura de recursos. La de Surós y Estradera, que fuertes de color y dramáticos en la expresión, dicen lo que quieren decir. Y la de A. Picas, que muy cerca de Matisse, se recrea en lo simple y crea un mundo luminoso y encantado a base de una sabia ingenuidad. El resto de la exposición va cuesta abajo. M. Capdevila es (ilegible) Tina Nin marcha demasiado pegada a la rueda francesa del impresionismo. Planasdurá vuelve con el alegorismo de sus litografías sin que el cambio de técnica haga mejor su obra.»¹²

11. Carta de Willi Wakonigg a Àngel Marsà, Bilbao, 30/1/1950. Extreta de *Sala Studio (1949-1952). Una aventura artística en el Bilbao de la posguerra*, Museo de Bellas Artes de Bilbao, 17 marzo-18 mayo de 2008. [Catàleg d'exposició].

12. J. de B., «Exposición del Grupo “Lais” de Barcelona en Studio», *Gaceta del Norte*, Bilbao, 12 de febrero de 1950.

Per la seva banda, Juan María Peña des de Bilbao estant escriu per a *Destino* un llarg article on fa comptes amb el que està succeint a Bilbao i explica els començaments de la *Sala Studio* per continuar amb una breu referència als artistes:

«Vimos colgar en ésta un circo amarillo de Surós unánimemente elogiado, un paisaje de Tina Nin deliciosamente vibrátil en su cromatismo, una primavera de Hurtuna con sutiles reminiscencias de Dufy, unos esquemáticos desnudos de Rogent con alucinantes reflejos...En el apasionamiento de la polémica constante, que es la esencia de “Studio”, temí por la integridad de algún lienzo.»¹³

Exposicions a Girona i Palma de Mallorca. Col·laboració amb Cobalto 49

L'Associació artística i cultural impulsora de l'avantguardisme català Cobalto 49, fundada l'abril de 1949 per Sebastià Gasch, Joaquim Gomis, Sixt Illescas, Joan Prats, Eudald Serra, Maria Teresa Bermejo i Rafael Santos Torroella, inicià converses amb Santí Surós per tal que el Grup Lais participés en diferents exposicions col·lectives arreu del país. Arribaren a l'acord que els membres del grup participarien individualment com altres grups, per exemple, el Postectura. La gestió entre Lais i Cobalto 49 per a aquestes exposicions es va delegar en Ramon Rogent.

L'exposició *La Joven Pintura Actual*. Círculo Artístico de Gerona, abril 1950

Aquesta exposició pel Cercle Artístic de Girona fou encarregada al crític Sebastià Gasch el qual va fer una selecció de dues obres de cada un dels trenta-dos artistes catalans que hi participaren, entre els quals inclogué a l'escultor canari Eduardo Gregorio, resident al Masnou. Gasch convidà els membres de Lais, els membres del Grup Postectura –Esther Boix, Ricard Creus, Joaquim Datzira, Josep M. Subirachs, Francesc Torres i Josep Martí Sabé– entre altres. Els de Postectura tenien oberta en aquells moments una exposició a les Galerías Layetanas. Tres dies abans, Sebastià Gasch havia obert el debat de la pintura actual a la Cámara de la Propiedad Urbana de Gerona organitzada pel mateix Círculo Artístico, precedit per la conferència titulada “Algunos aspectos del Arte Contemporáneo”. El díptic editat amb motiu de l'exposició contenia un text que el mateix Gasch llegí a la inauguració; tractava sobre l'assumpte emprat en l'obra d'art i si aquest era necessari o no per a poder percebre qualsevol emoció en front d'una obra abstracta o d'una obra sense assumpte que no fos decorativa.¹⁴

13. Juan María Peña, «El grupo Lais expone en la Sala ‘Studio’», *Destino*, 25 de febrero de 1950.

14. Sebastián Gasch, *La joven Pintura Actual*, Círculo de Bellas Artes de Gerona, Sala Municipal de Exposiciones, del 1 al 14 de abril de 1950 [Díptic d'exposició].

La premsa barcelonina no es manifestà. A Girona, el diari *Los Sitios* publicà alguns articles al voltant de l'exposició sense arribar a la crítica. El conservadorisme restava garantit, especialment perquè l'exposició coincidí amb una altre titulada *Gerona en la paz*, la qual fou una gran posada en escena dels projectes arquitectònics i urbans realitzats a Girona des del colp militar franquista. Un dels crítics més reaccionaris, Mariano Oliver, escriví un extens article de pseudofilosofia en el que acusava aquesta pintura de tenir al darrera idees subversives, pel fet que anava molt lluny del que ell entenia havia de tenir l'art de moral i de veritat.¹⁵

L'exposició *Panorama de la Pintura y Escultura Contemporáneas*

Aquesta exposició, celebrada a Galerias Sapi de Palma de Mallorca del 30 de maig al 10 de juny, fou promoguda per Cobalto 49 i Rafael Santos Torroella la dirigí, posant èmfasi al caràcter de reivindicació de l'art actual. Entre el 1949 i 1950 Santos Torroella, actiu dins del grup de l'Escuela de Altamira i editor de Cobalto –editorial i revista– i de Cobalto 49, dirigí l'any 1950 un seguit d'exposicions monogràfiques a las Galerias Sapi d'artistes com Rutta Rosen, Jaume Mercadé, Antoni Tàpies, Modest Cuixart i Joan Ponç, Yves Revelli, Miquel Villà i García Vilella. En el *Boletín* número 2 i 3 del grup Cobalto 49, s'anuncià l'exposició col·lectiva del Grup Lais a Galerias Sapi, seguint el cicle iniciat per a «patrocinar aquelles obres que constitueixen testimonis representatius de l'art del nostre temps, de l'art que, entre l'aventura i l'ordre, cerqui i trobi llur propi camí.» Aquest projecte comptà amb el text de Sebastià Gasch de l'exposició anterior a Girona que s'edità dins del catàleg i amb una representació molt important d'obres d'artistes del Grup Lais, del grup Postectura i d'altres com Aulestia, Guinovart, Sandalinas, Sanjuan o De Sucre.

L'Exposició del *Premio Condado de San Jorge*

El mes de gener de 1950 i durant quasi dos mesos i mig, el Grup Lais generà una gran expectació en el món de l'art quan es presentà de la mà del seu secretari Joan Ramon Masoliver la convocatòria al *Premio Condado de San Jorge*. Els Lais van convidar el sector més jove d'artistes del moment, un total de quaranta-sis pintors i onze escultors i noranta obres presentades, setanta-sis pintures i catorze escultures. Poc abans de la inauguració, part del grup fou entrevistat per Rafael Manzano i es realitzà una fotografia en la qual hi surten Planasdurà, Capdevila, De Sola, Modolell, Surós, Rogent, Estradera i el periodista Manzano (fig.9).

15. Mariano Oliver Alberti, «Al margen de la exposición “La joven pintura actual” patrocinada por el Círculo Artístico», *Los Sitios*, Gerona, 9 de abril de 1950.

Fig. 9. Planasdurà, Capdevila, Maria Jesús de Sola, Modolell, Surós, Rogent i Estradera amb el periodista Rafael Manzano durant el Premio Condado de San Jorge, 1950. Fotografia arxiu particular.

L'exposició –muntatge, jurat i organització– va tenir un ressò mediàtic extraordinari, la majoria de les vegades amb una mirada positiva per part dels crítics. Així, Joan Cortés elogià la labor del grup Lais en tenir una mirada oberta: «...y fueron encargados de cursar las oportunas invitaciones para el concurso los combativos muchachos del “Grupo Lais”, quienes, aunque mantienen y se proponen mantener hasta el final, la bandera que levantaron con su “Manifiesto Negro”, con la amplitud con que hubieron de extenderlas sin prevenciones teóricas, demostraron poseer un afinado tacto y una inteligente comprensión.»¹⁶ Els membres del jurat foren: José Camón Aznar, Àngel Marsà, Antonio Mataró, Josep Pla, Joan Francesc Ràfols, Joan Rebull, Joaquim Sunyer, Alfredo Sánchez Bella i Joan Ramon Masoliver com a secretari. Josep Pla excusà la seva assistència per trobar-se malalt i Sunyer, des de París estant no va poder venir, per la qual cosa ambdós foren substituïts per Josep M. Prim i Joan Cortés. El premi s'atorgà a Pau Roig per una obra molt conservadora, una natura morta titulada *Els peixos del porró*, la qual fou considerada d'intel·ligent i d'una gran qualitat tècnica. La decisió del jurat fou molt criticada sobretot pel crític Alberto del Castillo pel qui les obres del finalista Fornell-Pla o les de Capdevila i Rogent eren molt superiors en qualitat i en art.

En el transcurs del lliurament del premi, Alfredo Sánchez Bella, com a director de l'Institut de Cultura Hispànica, afegí un nou premi -amb el nom de la institució que representava-, el del *Condado de San Jorge* per aquella obra que destaqués la qual va guanyar-la el membre fundador de Lais, Francesc X. Modolell amb una figura femenina nua de clars records noucentistes (fig.10). Quant als membres de Lais, les crítiques també foren positives. Joan Cortés, a *Destino* hi escriu:

«El vehemente arrebató colorístico, de raíz extremadamente subjetiva sobre

16. Juan Cortés, «El Premio ‘Condado de San Jorge’ en el primer año de su adjudicación», *Destino*, Barcelona, 22 de abril de 1950, p.16.

una forma de mayor asiento en la realidad, de Antonio Estradera, se hallaba representado en dos lienzos de este artista; José Hurtuna, como siempre, afinado y luminoso; Planasdurà, cada día más arraigado en su antirepresentación, no deja de impresionar con su “Tramontana”; de Rogent, figuran tres lienzos, de los cuales “Finestra a la Costa Brava” y “Rocas”, obtienen una excelente calidad; María Jesús de Sola ha alcanzado en “Mujeres de Tossa” y “Costa Brava”, dos felicísimos momentos de afinamiento y simplicidad; Surós, violento en su color e impetuoso en su forma, sigue con el apoyo de sus trazos que recortan, como en una vidriera, formas y contornos. Capdevila parece alejarse de sí mismo en “La luna de Cadaqués”, donde tiene una punzante emotividad.»¹⁷

Fig. 10. F.X. Modolell, *Figura*, 1950.
Premio Instituto de Cultura Hispánica, 1950.
Reprod. Catàleg editat amb motiu del
Premio Condado de San Jorge a les Galeries Layetanas
del 29 d'abril al 12 de maig de 1950.

En aquests moments Juan Eduardo Cirlot preparava una edició sobre l'obra de Manuel Capdevila que sortiria l'any següent dins les Ediciones Sagitario, dirigides per Juan Antonio Gaya Nuño, director de les Galeries Layetanes. Segons Cirlot, *La Luna de Cadaqués* de Capdevila (fig.11) assolí una «brillante posición en el concurso» (Cirlot 1951). Gaya Nuño, paral·lelament publicava dins de la mateixa editorial i sota la col·lecció *El caballete vivo*, una monografia de Ramon Rogent.

17. Juan Cortés, «El 'Premio Condado de San Jorge'», *Destino*, Barcelona, 6 de mayo de 1950, p.16.

Fig. 11. Manuel Capdevila, *Luna de Cadaqués*, 1950.
(Reprod. Cirlot 1951).

Les exposicions del Grup Lais al Cercle de Belles Arts de Lleida, a les Galerías El Jardín de Barcelona i al Casino de Ripoll

Des del Círculo de Bellas Artes de Lleida, el seu president, el franquista declarat Joan Manuel Nadal i Gaya, cosí de Manuel Capdevila, li escriu al febrer, assabentat de l'exposició del grup a Bilbao, oferint-li el Cercle per a fer una exposició del Grup Lais. L'exposició es realitzà del 27 de maig al 4 de juny i les obres foren les mateixes que s'havien exposat a Bilbao atès que no s'havia venut res. El díptic s'encapçalà igual que el díptic publicat a Bilbao amb les sentències literàries de Marcel Proust. D'aquesta mostra la premsa no es va fer ressò.

L'exposició del Grup Lais a les Galerías El Jardín fou la número 11 del *II Ciclo Experimental de Arte Nuevo* que el director d'aquesta petita sala situada a la llavors Avenida de José Antonio 619 havia encetat el 1948. A banda dels cicles experimentals, la galeria ja havia exposat el 1944 a Ramon Rogent i fou la primera en exposar a Sanjuan, García Vilella, Fornells-Pla o J.J. Tharrats i reivindicà el 1949 a Josep M. de Sucre, un dels ideòlegs del Grup Lais i amic íntim de Santí Surós, com ho era el mateix Àngel Marsà, director de El Jardín. L'exposició tingué lloc del 3 al 16 de juny i el díptic publicat contenia, com era costum dins d'aquests cicles, un text de Marsà. Fou una exposició, però, de caire íntim amb obra petita: dibuixos, gravats i monotips que generà una gran quantitat de crítiques, la majoria de les quals importants per a la consolidació de la idea de grup com a tal.

Un dia després de la inauguració, Rafael Manzano publicà una crítica sobre l'exposició de *Pinturas del siglo XIX* que Gaya Nuño havia inaugurat a les Galeries Layetanas reivindicant alguns dels noms més importants del segle anterior com ara Madrazo, Martí Alsina, Fortuny, Villamil, etc. Manzano acaba valorant aquesta reivindicació contraposant justament els membres del grup a aquesta pintura:

«¿Se ha perdido la continuidad en el arte? ¿Tienen algún rasgo de familia los nietos con los abuelos? Desde luego, el Arte respira en su tiempo, y la época de Isabel II y de los pronunciamientos militares es distinta, por completo, de la actual. Pero donde lo substantivo del Arte aparece, los pintores no reniegan de la familia. El modo de empastar de Lucas, por ejemplo, ¿no nos recuerda al expresionista Francisco Mateo, que expuso, recientemente, en estas mismas galerías? Los negros trágicos de muchos pintores del XIX, ¿no son los mismos betunes luminosos que andan ahora descubriendo algunos pintores del grupo Lais, Surós y Estradera a la cabeza?»¹⁸

Un dels articles més importants sobre el grup fou el que publicà Gaya Nuño a *Correo Literario* de Madrid en el qual explicava una a una les característiques bàsiques de cada artista i les obres que presentaven. No cal dir que Gaya Nuño era un dels més fermes defensors dels components individuals del grup. En ser obra menor i d'investigació els crítics, inclòs Alberto del Castillo consideraren l'exposició com una reafirmació del grup, sense gaires pretensions.¹⁹

Al juny el grup demanà entrar com a soci en el Cercle Maillol, el president del qual era Josep Hurtuna. Del Cercle Maillol n'eren socis individuals la majoria dels membres del grup i, a més a més, de manera molt activa com Rogent i Surós. Aquest mes de juny organitzaren el 26 de juny als locals del Cercle Artístic una sessió de cinema comentada per Cirici Pellicer amb quatre pel·lícules del Cercle Lumière del consolat francès a Barcelona: *La Revolución de 1848*, *La vie de Van Gogh*, *La Catedral de Chartes* i *L'Évangélie de Pierre*, amb uns dos-cents assistents. La iniciativa fou molt ben acollida, per la qual cosa decidiren organitzar una altra sessió al novembre amb els mateixos títols i afegint-hi *Fête Galante* i *Montmartre et ses peintres* i altres documentals d'art cedits pel consolat dels EEUU, els quals estaven interessats en alguns artistes del grup atès que alguns col·leccionistes nord-americans els hi havien adquirit obra i Rogent i Capdevila havien estat seleccionats per exposar al Carnegie de Pittsburg.

18. Rafael Manzano, «Pinturas del siglo XIX en las Galeries Layetanas», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 4 de junio de 1950.

19. Rafael Manzano, «Homenaje a Paul Klee de unos pintores barceloneses», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 5 de julio de 1950.

Quant a l'Exposició del grup al Casino de Ripoll celebrada del 5 al 20 d'agost, els contactes els mantingué Planasdurà amb el president del Casino, Miquel Ferrer i Griera. Per tal de cobrir despeses tal i com havien fet a Bilbao, els artistes donaren un dibuix cadascú per a la col·lecció del casino. El dimarts 8 d'agost, Ramon Rogent impartí una conferència al casino titulada «La visión conceptual de este grupo, a contar sus inquietudes y a justificar unas aspiraciones». Des del juliol, Ramon Rogent entra en converses amb l'Institut d'Espanya en Londres per tal de poder exposar en aquesta capital tot i que la idea no va reeixir.

El Grup Lais al III Saló de Octubre i al Premi Victoriano Seix. Conferències sota el títol «Aspectos actuales de la Cultura. Las Artes Plásticas»

A l'abril el Grup Lais fou convidat a participar en el III Saló de Octubre de 1950. El comitè organitzador del Saló estava format aquell any per Fornells-Pla, Alba, Hurtuna, Tàpies, Royes, Ponç i López-Obrero. Només es presentaren, però, Hurtuna, Rogent i Surós, una de les dues obres dels quals fou reproduïda al catàleg editat. D'Hurtuna, una *Composició* alegre de tres personatges asseguts en un saló amb taula i un gerro dels seus característics al fons dels quals, quasi sense perspectiva, una finestra i un paisatge de platja d'estiu; de Rogent, l'obra *Cabras* (fig.12) i de Surós, una de les més importants de la seva etapa "grog", *La Roulotte*.

Fig. 12. Ramon Rogent, *Cabras*, 1950.
Oli sobre tela, 50 x 61 cm.
Reprod. catàleg del III Saló de Octubre
Barcelona, Galerías Layetanas,
7-27 d'octubre de 1950.

Per la seva banda, Hurtuna, Rogent, De Sola, Surós i Surroca es presentaren al *Primer Concurso de Dibujos Premio "Victoriano Seix"* l'exposició del qual tingué lloc al Cercle Artístic de Barcelona el novembre del 1950. L'obra de Surroca fou seleccionada per al segon premi, tot i que finalment no guanyà. Aquest mateix mes, Surroca presentà una individual a la Sala Busquets de Barcelona amb vint-i-cinc obres, moltes de les quals amb un llenguatge fauve entre el color i la forma, llenguatge que com hem vist i salvant els

diferents estils s'apropava al d'alguns dels seus companys de grup com Surós, Rogent i Capdevila.

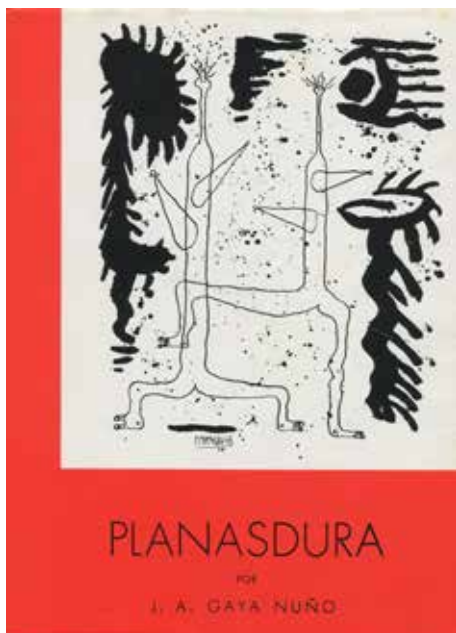

Fig. 13. Planasdurà, *Los Arqueros* (1950).
(Reprod. portada de *Cuadernos de Arte*,
Las Palmas de Gran Canaria, 1950.
Col. dirigida per Manolo Millares).
Arxiu particular.

El Foment de les Arts Decoratives i els Antics Alumnes de l'Escola de Mar organitzaren al voltant de la sèrie "Aspectos Actuales de la Cultura" tres exposicions consecutives sobre pintura, escultura i arquitectura contemporànies. L'exposició de pintura –del 28 de novembre al 3 de desembre– contenia obres de Planasdurà, Rogent i Surós i es realitzaren dues conferències: «Del cubisme al surrealismo y el actual rebrote» impartida per Sebastià Gasch i «Tres pintores ante una obra» a càrrec dels mateixos artistes, Santí Surós, Ramon Rogent i Planasdurà explicant cadascú el significat de la seva obra. L'exposició d'escultura –del 5 al 10 de desembre– presentava obres d'Àngel Ferrant, Modolell i Riu Serra. El mateix model de les conferències de les pintures amb una titulada «Cincuenta años de escultura» impartida per J.J. Tharrats i «Dos escultores

ante su obra» per Modolell i Riu Serra. El petit catàleg editat reproduïx un dibuix de Planasdurà (fig.13).

Per acabar l'any, les Galerias Layetanas organitzaren l'exposició *Navidad* amb un premi de trenta mil pessetes i amb unes bases que contraposaven la llibertat expressiva a la temàtica proposada per estimular la seva plasmació mitjançant «todas las conquistas y rebuscas plásticas habidas desde 1900». Gaya Nuño volia emular el premi nord-americà Hallmark amb temes de Nadal i nadalencs. Al tríptic editat com a catàleg hi figuren quaranta-quatre dels setanta-un artistes que es presentaren. Entre els artistes estaven els del grup Postectura, alguns dels artistes que començaren amb Àngel Marsà, altres dels salons d'octubre i quatre del grup Lais: Capdevila, Surós, Surroca i Rogent. El crític Manzano celebrà aquesta iniciativa enfrontant la nova pintura a la del Renaixement, amb una renúncia voluntària al coneixement per a enfrontar-se als temes amb l'ànima neta com els artistes del XII o XIII. Manzano no deixa lloc a dubtes de quines són les seves preferències destacant el Grup Lais per sobre de tots:

«[...] Así, pintores como Santí Surós, desplaza a la figura del divino infante por la honda presencia de la Excelsa madre que sostiene, con manos palomariegas,

a la immortal criatura; es más una Maternidad que una “Navidad”; así Surroca, que entrega nobleza por medio de una pintura de línea envolvente, destacando el motivo más que por el color, por planos y volúmenes; la “Navidad” de Ramón Rogent, riquísima de luz y color, parece de una vidriera arrancada de la Catedral de Chartres. Ciertamente es que el poético y evocador “Belén de la Virgen Blanca”, de Manuel Capdevila, sufre el tierno anacronismo de estar centrado por un haz de luz eléctrica...»²⁰

El premi fou repartit entre dos integrants del grup Lais, Capdevila i Rogent, decisió que no fou aplaudida amb unanimitat i que produí un cert recel entre alguns com en el crític que signa amb “L” la secció “Correo de Barcelona” de la revista *Correo Literario* de Madrid que escrigué: «Para consuelo de los concursantes ajenos a las interioridades del certamen, anotaremos aquí la curiosa coincidencia de que los dos pintores, entre los cuales se acordó repartir la cantidad ofrecida, son una especie de “poulains” de la sala organizadora del mismo.»²¹ (L. 1951) Per a Joan Cortés, però, i des de la revista *Destino*, el premi fou just.

Juan Antonio Gaya Nuño a la revista *Dau al Set* sota el títol «Medio siglo de movimientos vanguardistas en nuestra pintura» feia un repàs cronològic de tots els moviments d’avantguarda a Espanya, i el darrer tram de l’article el dedicava al grup Lais:

«De 1950 data el último hecho que importa a nuestro resumen: dentro del Círculo Artístico, una agrupación de artistas aparentemente dispares, pero unidos por el mismo santo deseo, el de proclamar la libertad conceptiva de la figuración estética, se constituía bajo el signo de “LAIS” y lanzaba un “Manifiesto negro”, resumen de su teórica. Los firmantes eran de tan vario nido como Rogent, Capdevila, Hurtuna, Surós, Estradera, más o menos fauves; María Jesús Sola, ninfista; Surroca, más bien plasticista; Planasdurá, violento creador de propios mundos fantasmales, y el escultor Modolell. El grupo “Lais” se ha caracterizado en este año por su espíritu de iniciativa y de lucha. Ante el empuje de todas las organizaciones mencionadas, los carcamales se defienden, pero pierden terreno. En su miedo, confunden las especies y luchan, no sólo contra fauves, surrealistas y abstractos, sino contra dignísimos, estupendos artistas, que por hallarse en una zona templada y personal, personalísima, más bien alejada de academicismos y oficialidades, se les antojan enemigos.»²²

20. Rafael Manzano, «Exposición de “Navidad” en las Galerías Layetanas», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 20 de diciembre de 1950.

21. L., «El Premio de Pintura “Navidad”», *Correo Literario*, Madrid, 15 de enero de 1951.

22. J.A. Gaya Nuño, «Medio siglo de movimientos vanguardistas en nuestra pintura», *Dau al Set*, desembre de 1950.

Com a nota a peu de pàgina, Gaya Nuño donava la notícia d'última hora que Rogent, Capdevila i Surroca l'havien anunciat la seva separació del Grup Lais. Efectivament, Capdevila renuncià el 25 de novembre i Rogent el 2 de desembre mitjançant dues cartes amigables a Santí Surós, a les que explicaven alguns dels motius com la desconfiança entre alguns dels membres o l'actitud de servilisme per part del grup vers la crítica.

El Grup Lais a les Illes Canàries. Un mirall del grup LADAC. Exposició en la Sala Cervantes de Barcelona, 1951

Gràcies a l'amistat de Santí Surós, Planasdurà i Juan Antonio Gaya Nuño amb l'escultor canari Plácido Fleitas i el pintor Juan Ismael, el grup entrà en contacte l'any 1950 amb Manolo Millares, que aleshores liderava el grup recentment constituït LADAC (Los Arqueros del Arte Contemporáneo) de Las Palmas de Gran Canaria. Es tracta d'un dels grups d'avantguarda que sorgiren darrere les mateixes pulsacions de nervi i de canvi que tingueren els de Dau al Set o els de Lais. LADAC estava format per Elvireta Escobio, Plácido Fleitas, Juan Ismael, José Julio, Alberto Manrique, Manolo Millares i Felo Monzón. En aquells moments Millares dirigia la col·lecció de monografies d'artistes *Los Arqueros. Cuadernos de Arte* per a la qual estava preparant, des del juny de 1950, la de Planasdurà encarregada a Gaya Nuño i que seria el segon títol de la col·lecció (fig.13). La primera monografia fou dedicada a Fleitas i escrita per Ventura Doreste i des del gener de 1951 es preparava la col·laboració de Sebastià Gasch per a la monografia de Surós, que mai sortiria publicada. L'exposició de Lais a Las Palmas va tenir lloc a El Museo Canario, una entitat que custodiava, i custodia encara avui dia, l'art aborigen canari i que en aquells moments el crític Eduardo Westerdahl i Manolo Millares reivindicaven en consonància amb l'Escola d'Altamira. Si els catalans miraven el romànic, els canaris acudien a les *Pintaderas* i a les mòmies aborígens. La correspondència epistolar entre Millares i Surós començà el gener del 51 i l'exposició del grup fou durant els mesos de març i abril.

Amb la sortida de Capdevila, Rogent i Surroca el grup restava compost per Estradera, Hurtuna, Modolell, Planasdurà, De Sola i Surós els quals presentaren cadascú –a excepció de l'escultor que no envià cap peça pels costos del transport– cinc obres grans i cinc dibuixos, en total, cinquanta obres. Mentrestant Planasdurà i Surós, i la resta dels components del grup, cadascú en la mesura de les seves possibilitats, s'estaven ocupant de formalitzar la primera exposició individual de Manolo Millares fora de l'arxipèlag, i que tingué lloc del 5 al 18 de maig a les Galerías El Jardín de Barcelona. A més, s'encarregaren igualment de la preparació de l'exposició del grup LADAC a la Sala Syra del 16 al 30 de juny. Tenim notícies de l'exposició Lais a El Museo Canario (fig.14) a través de la carta que Juan Ismael dirigí a Surós, president del grup, la qual resumeix el que va passar:

Fig. 14. Panoràmica de l'exposició del Grup Lais.
Sala d'exposicions d' El Museo Canario, 1950. Foto Arxiu particular.

«[La exposición] ha sido un éxito de público. No de prensa, porque los dos únicos periódicos que aquí tenemos, se muestran diametralmente opuestos a este tipo de pintura (el único decente por ahora, que yo conozca) y no han publicado críticas sobre la exposición. Ésta se clausuró el martes de esta semana con un acto al cual asistió mucho público y que resultó muy brillante: la poetisa (bellísima ella) Pino Ojeda y el poeta Pedro Lezcano dieron un recital de su más reciente producción. Ya le contaría Manolo que en el curso de la exposición hubieron dos actos más (conferencias sobre arte moderno) en la apertura por el crítico Juan Rodríguez Doreste y en la mitad de dicha exposición por el Dr. Gavilanes. (Ya tendréis recortes de prensa sobre estos particulares. Toda la obra está embalada por mi, ayer mismo, en perfecto estado. Pero ahora viene lo importante –y este es el principal motivo de estas líneas con sus tachaduras y todo–. Eduardo Westerdahl (el conocido crítico de arte moderno que reside en Tenerife) nos ha escrito solicitando vuestra obra para hacer una exposición en la isla de Tenerife, en el mismo salón (ahora Círculo Comercial) donde “Gaceta de Arte” celebró la 2ª exposición Internacional Surrealista en el año 1935. Yo, en principio le he contestado que sí; que por nosotros no hay inconveniente, pero que tenía que consultarlo con vosotros. Te ruego que avises a los restantes compañeros, Hurtuna, Estradera, Planasdura (creo que a éste le ha escrito ya Manolo sobre este asunto) y la

Sta. Mª Jesús de Sola, a ver si no tienen inconveniente en que se celebre dicha exposición en la isla hermana. Ya que la obra vuestra está en las islas, sería una pena que la gente de Tenerife no pudiera contemplarla.»²³

Efectivament, crítics, artistes i poetes canaris contribuïren a la difusió i exaltació d'aquesta exposició. La conferència de Juan Rodríguez Doreste es titulava «Esbozo a un itinerario sobre la pintura no figurativa». Doreste acabà la conferència amb comentaris sobre la impressió que li havien suscitat les obres del grup que acompanyats per la presentació del catàleg, escrita per Manolo Millares i signada pel grup LADAC deia, en part, així:

«[...] Mas los pintores nuevos, apoyados en una tradición que arranca de los comienzos del presente siglo, continúan obstinadamente sus puros intentos, sus esfuerzos por inventar –como diría Apollinaire– inéditas zonas donde pueda cogerse el misterio en flor. María Jesús de Solá, dentro aún de la tendencia *fauvista*, presenta cinco óleos y cinco dibujos de fina sensibilidad. Hurtuna, pintor de sobrias calidades, artista sumamente reflexivo y consciente, consigue una obra de profundidad no escasa. Estradera, atiende todavía a la realidad exterior, ofreciéndonos rincones barceloneses, pero, a diferencia de los artistas al uso que transcriben fragmentos de una ciudad, la naturaleza le sirve para resolver problemas absolutamente pictóricos. Santí Surós, estallante en sus cuadros, transforma sus visiones en construidos universos cromáticos, no distintos, en sus propósitos, de los logrados por el alucinante Van Gogh, si bien Santí Surós escucha las sirenas de los tiempos nuevos. Y la suya propia. Planasdurá, finalmente, el verdadero artista abstracto de LAIS, viene a la pintura con un sentido más avanzado todavía. Si en el siglo XIX era considerado el arte de un modo taumátúrgico, en el siglo XX –como se sabe– el hombre que lo ejerce lo considera una actividad intrascendente. Planasdurá, dotado de humor, es, con todo, un apasionado de la pintura: con Tapies y Cuixart, Planasdurá constituye la vanguardia del arte de nuestros días.»²⁴

Col·leccionistes de Las Palmas s'interessaren en l'obra d'alguns dels artistes i Westerdahl demanà per al seu futur Museu d'art contemporani obra a Planasdurà i Surós. Com va fer saber Juan Ismael, Westerdahl estigué molt interessat a presentar el grup Lais a Santa Cruz de Tenerife però, per qüestions no aclarides del tot, l'obra del grup no es va exposar mai i quan Millares la tornà el mes de novembre cap a Barcelona, van haver-hi problemes de duana i mai es va poder recuperar cap obra. Per la seva banda, Surós va regalar una de les

23. Carta de Juan Ismael a Santí Surós, Las Palmas de Gran Canaria, 14 de abril de 1951. Arxiu particular.

24. Exposición del Grupo Lais de Barcelona. Gran Canaria, El Museo Canario, marzo-abril 1951.

seves obres exposades, *Circ groc* (fig.15) a El Museo Canario com a mostra d'agraïment.

Mentre l'exposició de Manolo Millares restava oberta a El Jardín el mes de maig, el grup Lais inaugura exposició pròpia en una sala nova del barri gòtic en front del Claustre de la Catedral, la Sala Cervantes. Amb dues obres per artista, tot i tenir una crítica afortunada per part de Manzano (*Solidaridad Nacional*) i Barcino (*La Vanguardia Española*) i àcida per part de Alberto del Castillo (*Diario de Barcelona*), el grup notava un cansament. Planasdurà s'allunyà del grup a partir del juny, sense fer-ho oficial.

La I Bienal Hispanoamericana de Arte, 1951

Fig. 15. Santí Surós, *Circ groc*, 1949.
Oli sobre tela, 50 x 61 cm.
Cortesia d' El Museo Canario,
Las Palmas de Gran Canaria.

Des de començaments del 1951, el grup prengué contacte de nou amb Andrés Sánchez Bella per a poder prendre part col·lectivament en la *I Bienal Hispanoamericana de Arte* que s'havia de celebrar a Madrid. Per a preparar l'exposició s'organitzaren prèviament un seguit d'exposicions regionals preparatòries; la de Catalunya tingué lloc al Museu d'Art Modern de la Ciutatella el mes de juliol, amb Joan Ramon Masoliver de secretari, Josep Clarà de president, Ollé Pinell de vicepresident de vocals a Joan Ainaud de Lasarte, Alberto del Castillo, Joan Cortés, Víctor M. de Imbert i Lluís Monreal Tejada. Les bases no consideraven la presentació de grups sinó d'artistes individualment presentant-se el bo i millor d'aquell moment. Les sales XX i XXI contenien l'avantguarda catalana, tot i que a alguns com a Modolell el presentaren a la sala XXIV. Les sales avantgardistes exposaven: a la sala XX, Antoni Marqués, Ramon Rogent, Pilar Planas, Manuel Surroca, Antoni Picas, Pablo Boada, Maria Jesús de Sola, Núria Torrent, Josep Muxart, José Santiañez, Pere Gastó, Pere Jou, Martí Sabé, Subirachs Saumells; a la sala XXI, Surós, Gomis Sanahuja, Pablo Ley, Josep Hurtuna, Manuel Capdevila, Antoni Estradera, Marc Aleu, Antoni Guansé, Josep Guinovart, Planasdurà, Joan Ponç, Antoni Tàpies, J.J. Tharrats, García Vilella, Ramon Isern, Eudald Serra, Leandre Cristòfol, Lluïsa M. Granero i Montserrat

Junoy. Colorisme radiant, ombres, realisme, irrealitat màgica, expressionisme surrealista i surrealisme, tots confluint en aquestes parets on tots els que havien estat membres del grup i que encara en formaven part exposaren plegats.

Al desembre Àngel Marsà organitzà una *Exposición de Arte Nuevo* a l'Escola Municipal d'Art de Rubí per a la qual Estradera, Hurtuna i Surós exposaren obra. Amb la sortida del grup de Planasdurà també sortí Maria Jesús de Sola que era companya sentimental de Planasdurà i, per tant, tot i que no n'he trobat cap document oficial de baixa de tots dos podem considerar-los fora del grup. Amb tot, i per raons òbvies, tots coincidien en algunes exposicions de caràcter col·lectiu com els salons d'octubre, els salons de tardor de Madrid, el *Salon Populiste de París*, les exposicions del Cercle Artístic o en qualsevol iniciativa d'art nou.

La desaparició del Grup Lais, 1952

Al febrer de 1952 Àngel Marsà organitzà el *2ª Salón de Arte Actual*, aquest cop a l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell en la que exposaren Estradera, Hurtuna i Surós. Al març de 1952 tingué lloc a Barcelona l'*Antologia de la I Bienal Hispanoamericana de Arte* celebrada al Museu d'Art Modern on exposaren les obres d'Estradera i Surós i de nou, el Cercle Maillol presentà la seva exposició anual aquest cop titulada *Fleurs et Natures Mortes* en la que exposaren els tres de Lais, a més de Rogent, Capdevila, De Sola, Planasdurà, Surroca i altres socis com Tàpies, Ponç, Rebull, Villà, Fornells-Pla, Ràfols-Casamada, Girona, Sucre, Guinovart, etc. Aquest any era president del Cercle Josep M. de Sucre; vicepresident, Santí Surós i secretari J.J. Tharrats, elegits per unanimitat l'octubre de l'any anterior. Vocals n'eren Guinovart, Muxart i Subirà. Des de l'octubre, llavors, les activitats del Cercle es duplicaren i tractaren temes com Paul Klee, per part de De Sucre; Lautreamont, Dufy o Rouault per part de Surós; Art antic i modern o el cinema de Mèlies per part de Tharrats; Hans Bellmer i el surrealisme per part de Jacques de Caso. Van rebre oficialment a Eduardo Westerdahl i li feren un homenatge i un llarg etcètera. Fou l'any en que Subirachs i Rey Polo, per exemple, obtingueren les beques per anar a París.

El grup, doncs desapareixeria discretament, sense el rebombori de la seva aparició i el *Manifest Negre* restà oblidat i col·locat en la historiografia de l'art català com un dels manifestos que aparegueren per a la defensa d'un art compromès i renovador després de la guerra civil i durant els anys més durs del franquisme.

FONTS DOCUMENTALS

Biblioteca Nacional de Catalunya

De Sucre, Josep M. (1949), *Exposición de pintura, del 24 al 28 de Septiembre de 1949. Organizada por la Comisión de Cultura del Ateneo de Sant Just Desvern* [Díptic d'exposició].

Gasch, Sebastián (1949), *Planasdurá*, Galerías Layetanas, del 12 al 25 de noviembre de 1949 [Díptic d'exposició].

Gasch, Sebastián (1950), *La joven Pintura Actual*, Círculo de Bellas Artes de Gerona, Sala Municipal de Exposiciones, del 1 al 14 de abril de 1950 [Díptic d'exposició].

Documentació d'arxius particulars

Carta de Francesc Pujol Mas a Santí Surós, Barcelona, datada el 15 de gener de 1950.

Carta de Juan Ismael a Santí Surós, Las Palmas de Gran Canaria, 14 de abril de 1951.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Cirlot, Juan Eduardo (1951), *Manuel Capdevila*, Ediciones Sagitario, Barcelona.

Cortés, Juan (1950-a), «El Premio 'Condado de San Jorge' en el primer año de su adjudicación», *Destino*, Barcelona, 22 de abril de 1950, p.16.

Cortés, Juan (1950-b), «El 'Premio Condado de San Jorge'», *Destino*, Barcelona, 6 de mayo de 1950, p.16.

Del Castillo, José (1949), «El Grupo 'Lais', visto por si mismo», *Solidaridad Nacional*, 10 de julio de 1949.

Del Castillo, José (1950), «Las obras del primer premio 'Condado de San Jorge', en Galerías Layetanas», *Diario de Barcelona*, 6 de mayo de 1950.

Destino (1949), «La Bomba», *Destino*, Barcelona, 3 de diciembre de 1949, p.8.

Destino (1950), «Tres pintores ante su obra», *Destino*, 9 de diciembre de 1950, p.24.

Gaya Nuño, Juan Antonio (1950-a), «El Grupo 'Lais', de Barcelona, y sus nueve artistas», *Correo Literario*, Madrid, 15 de julio de 1950.

Gaya Nuño, J.A. (1950-b), «Medio siglo de movimientos vanguardistas en nuestra pintura», *Dau al Set*, desembre de 1950.

J. de B. (1950), «Exposición del Grupo "Lais" de Barcelona en Studio», *Gaceta del Norte*, Bilbao, 12 de febrero de 1950.

Junoy, J. M. (1949-a), «Atención a un joven grupo de artistas», *El Correo catalán*, Barcelona, julio 1949.

Junoy, J. M. (1949-b), «Negro de betún, no», *El Correo catalán*, Barcelona, 6 de diciembre de 1949.

L. (1951), «El Premio de Pintura "Navidad"», *Correo Literario*, Madrid, 15 de enero de 1951.

Manzano, Rafael (1949-a), «La Exposición Pro Hospitales en el Círculo Artístico», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 23 de mayo de 1949.

M[anzano], R[afael] (1949-b), «10 pintores en la Sala Busquets», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 24 de junio de 1949.

Manzano, Rafael (1950-a), «Pinturas del siglo XIX en las Galerías Layetanas», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 4 de junio de 1950.

Manzano, Rafael (1950-b), «Homenaje a Paul Klee de unos pintores barceloneses», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 5 de julio de 1950.

Manzano, Rafael (1950-c), «Exposición de “Navidad” en las Galerías Layetanas», *Solidaridad Nacional*, Barcelona, 20 de diciembre de 1950.

Masoliver, Juan Ramon (1949), «La pintura de Planasdurá», *La Vanguardia Española*, Barcelona, 30 de noviembre de 1949.

Oliver Alberti, Mariano (1950), «Al margen de la exposición “La joven pintura actual” patrocinada por el Círculo Artístico», *Los Sitios*, Gerona, 9 de abril de 1950.

Peña, Juan María (1950), «El grupo Lais expone en la Sala ‘Studio’», *Destino*, 25 de febrero de 1950.

Yagocésar (1949-a), «[Exposición]», *El Noticiero Universal*, Barcelona, 18 de junio de 1949.

Yagocésar (1949-b), «Un manifiesto negro, La bomba, un moro y otras cosas», *El Noticiero Universal*, Barcelona, 23 de diciembre de 1949.

BIBLIOGRAFIA

Camprodón i Bertrán, Ricard (1997), *Hurtuna. Del figuratiu a l'abstracció*, Centre d'Estudis Santjustencs, Sant Just Desvern, d'abril a desembre 1997 [Catàleg d'exposició].

Cirlot, Lourdes (1984), «Los orígenes de la pintura abstracto-geométrica en Cataluña. El grupo Lais», *Lo viejo y lo nuevo en el arte español contemporáneo, influencias foráneas y manifestaciones autóctonas (1880-1980)*, Actas del V Congreso Español de Historia del Arte, Barcelona, 29 de octubre al 3 de noviembre de 1984, p. 671-176.

Granell, Enric (1998), «Grup Lais», *Dau al Set. El foc s'escampa. Barcelona 1948-1955*. Centre d'Art Santa Mònica, del 21 de setembre al 8 de novembre de 1998. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1998, p.42-47 [Catàleg d'exposició].

Marín, Maria Isabel (2010), *Homenatge a Maria Jesús de Sola. Exposició antològica*. Reial Cercle Artístic de Barcelona, del 9 de setembre al 3 d'octubre de 2010, Barcelona, Reial Cercle Artístic de Barcelona, 2010 [Catàleg d'exposició].